

Somogy Megyei Múzeum
VA-203A.
Néprajzi adattár

--	--	--	--

Somogy Megyei Múzeum
VA-203A.
Néprajzi adattár

Gyűjtő: FELI JÓZSEF

Gyűjtés ideje: 1990.

TART.: A GÖLLEI KATOLIKUS LEPISKOLA
TÖRTÉNETÉHEZ

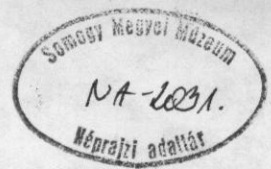
17 lap

FÜZDŐTÁRI MUTATÓ: GÖLLE
SZAKMUTATÓ: XXVII

LELTÁRKÖZLÉS:

HALASPACK RT.

Pécs, 1990. július 19.

Somogy Megyei Múzeum!
Néprajzi Osztályának!

Kaposvár

Május 1 u. 10.

Köszönöm szépen az érdeklődésemre irt válaszlevelet, hogy az 1990. évre nem hirdetnek megyei néprajzi-gyűjtőpályázatot.

A göllei régi katolikus népiskoláról készítettem honismereti pályázatot, két péld-ányban küldtem. Tervem, hogy 1991. évre meg Somogy megyei Szabadi faluról irok, monismeretet, mert 1945 előtt itt magyarok és németek laktak, tanulságos, hogy is éltek itt az emberek. Ifjusági éveimben én is itt laktam.

Üdvözlettel:

Jeli József

Pécs

Az 1990. évi néprajzi, és nyelvjárási, valamint honismereti pályázatra készítettem.

A göllei katolikus népiskola
történetéhez

Az emlékezés nekem szép, nem teher, sőt biztató. Épp úgy nem mint annak a nőnek, aki szereti a gyermekét, és ha terhes, vigyáz mindenegyes lépésére, hogy minél egészségesebb gyermeket hozzon a világra. Így emlékszem Kosztolányi Irén tanítókisasszony sokszor elmondott kedves szavaira; "A madarak fészket raknak, az emberek házat építenek. Ne bántsuk azokat, akiknek egy a fészük s egy a párjuk." Gyakran biztatótt bennünket, tanuljunk, s olvassunk sokat. Ilyen bölcs mondása is volt; "Sok minden megsemmisülhet, eléghet, de az amit az ember megtanul, legtöbbször megmarad.

Szerettünk iskolába járni, de tanulni is. Mi mezőgazdasági pusztai és majori szegénysorsu gyerekek télen gyakran megfáztunk és betegek voltunk, az is gyakran megtörtént, hogy nem tudtunk iskolába menni. Megüzentük azt a tanítókisasszonynak, aki azt válaszolta; első az egészség, de azért otthon olvassunk, tanuljunk. Szót fogadtunk. Azt is többször mondotta, hogy minden ember megbetegedhet, de mindjárt azt is hozzáfűzte, mindenki saját magának első orvosa. Népi gyógyászatról is sokszor említést tett. Ezt is mondotta, hogy ha megfáztunk, vegyünk forró lábvizet, forró teát igyunk, és gyorsan bujjunk az ágyba! Amit mondott, megfogadtuk, és jó volt, melyet még most is alkalmazunk, mert hatásos. Ezt is mondotta; "Ismerje meg mindenki saját magát, fogadjuk el az okos emberek intelmeit, egyszerű emberek, sőt gyerekek is mondhatnak okos dolgokat, melyet érdemes megszívlelni.

1960-as években gyakrabban jártam Ómbóváron, és az egykori tanítókisasszonnyal találkoztam. Megismertük egymást. Már nyugdíjas volt, közelebb volt a 90. évhez, mint a 80.-hoz. A régi fekete göndör haja ősz volt, de a mosolya, a kedvessége, hangja a régi.

Egy-két évvel később személyvontan utaztam Batétól, Budapestre - Rácz Ferenc Gölle község volt tanítómasterével találkoztam. Volt lehetőségem, hogy a régi iskolai évekről beszéljünk. Így most az akkori beszélgetésből és az emlékeimből 50 éves távlatból is meg tudom írni a történeteket.

1945 óta többször jártam Gölle községben. Találkoztam egykori osztálytársaimmal /iskola pajtásokkal/. Ővelük is a régi időről, az iskolai évekről beszéltem.

Az őslakók elmondása szerint Göllén amikor már a sorházas falu kiépült, egy kistantermes elemi iskolában kezdték meg a tanítást. Az 1900-as években még mindig csak egy iskola volt. Fenntartója a mindenkori községi előljáróság.

A községben választott iskolaszék testület működött, mely 9 főből állt. Elnöke a község római katolikus plébánosa volt. Tagjai között ott volt a község főjegyzője, iskolamestere, a mai értelemben iskolai igazgató, községi bíró, vagyonosabb parasztok, közép és kisbirtokosok. Testületnek szegényparaszt, zsellér, cseléd nem volt tagja. Minden hónap első vasárnapján délelőtt ülésezett az iskolai tantestület. Ekkor beszélték meg az iskolai oktató-nevelési, személyi és anyagi dolgokat. Legtöbbször a járási székhelyről a tanfelügyelő kint volt.

Az 1920-30-as években három tanteremben folyt a tanítás. Kettőben az alsó 1-4 osztály, és egyben a felsőtagozat tanult, az 5-6 osztály. Mind az alsó, mind a felső tagozat osztatlan volt. Az alsós osztályokban 75-80 tanuló járt; leányok és a fiuk együtt, csak külön padban ültek, egy padsorban 4 tanuló.

A működés felmételét az előljáróság biztosította. Minden egyes oktatási év előtt nyáron az iskolaszék megszervezte az évi tüzelőanyag szállítását. Ez úgy történt, hogy akiknek lőfogatjuk volt, azok erdőre mentek és a legjobb minőségű hasábfákat az iskola udvarába szállították. Legtöbbször tölgy, bükk, és akácfát vittek. A

40-50 ürméter fát kézi fűrészekkel 20 cm hosszúra darabolták, fejszével aprófákra hasogatták. Ezt a község, vagy a pusztaszegényebb sorsu emberei végezték napszámban. Ingyen munkát senkitől sem fogadtak el.

Minden nyáron kimeszelték az iskolát, a padlózatot fáradt motorolajjal bekenték, s azt évközben kétszer is megismételték a karácsonyi, s a husvétii iskolai, illetve tanitási szünetben.

A tanitóról az iskolaszék testülete gondoskodott. Öt évenként újjáválasztották. A választásra csak okleveles tanító jelentkezhetett. Elsődleges volt a fedhetetlen életmód. A tanitóválasztásra a tantestület, községi előljárósága gondosan készült. Megyei és a járási ujságokban, hivatalos közlönyben is megjelent, hogy jelentkezni lehet. Az alkalmasságát a tanitónak minden esetben gyakorlatilag is be kellett mutatnia, a tanfelügyelő jelenlétében. Több személynek a jelentkezését is elfogadták. Több éves gyakorlattal rendelkezők előnyben voltak. Fizetése; 1930-40-es években havi 80-90 pengő volt. Roppant kevés volt, mert például egy próbarendőrnek 240 pengő volt. Iskolai végzettsége, tudása nem volt megfizetve. Ezt hallottuk, hogy a tanító a nemzet napszámosa. Tanító járandóságához tartozott ; egy hold szántóföld, ezt az előljáróság megszántatta. Vetésről és a többi földmunkáról már a tanitónak kellett gondoskodni, amelyet hol szivességből, vagy fizetség fejében végeztek el. Gyengén termett a föld, mert éveken át nem trágyázták.

Az iskolához tartozott olyan gazdasági épület, ahol a tanító disznót, baromfiakat is tudott nevelni, sőt tehenet is tarthatott. Az állatokat a tanító, vagy a családjának valamelyik tagja gondozta. Amikor a község lakói látták, hogy a tanító nélkülöz, gyűjtöttek részére tojást, tejet, lisztet, krumplit, még azok is segítették, akiknek gyermekei nem voltak. Egy-két család volt a községben, akiknek a gyerekei tovább tanultak, jegyző, intéző, gyerekei. 1945 előtt, sőt még az 1950-es években sem volt arra lehetőség, hogy

munkás-paraszt gyermek tovább tanulhatott volna. Még ipari tanuló-
nak is csak igen ritkán jelentkeztek.

Az iskolamester hétköznapokon a templomban reggeli kismisén,
vasárnap és más ünnepkor a nagymisén orgonán játszott és kiválóan
énekelt. Ezért havonta 20 pengőt fizettek. Mindig vallási temetés
volt, ahol a plébános, vagy a káplán tartotta a szertartást. Itt
önkéntes adományozás volt a szokás. Általában 1-2 pengőt adtak az
állampolgárok. Mindenegybes temetéskor a pap, a tanító, egy-egy házi-
szöttek törülközőt kapott. Ez úgy volt a gyakorlatban, hogy amíg a
halotti szertartás tartott, a kendő a keresztre volt helyezve, és
amikor a szertartásnak vége lett, a kendőt átadták.

Az iskolaszék testülete a községi előljáróság egyetértésével
utasításokat adott a tanítónak arra nézve, hogy mikor kezdjék meg a
tanítást, mikor lesz védőoltás, mikor kezdje meg a fűtést. Gyakorla-
tilag a fűtést október 15-én kezdték meg és tartott következő év
április 15-ig. Csütörtökön nem volt tanítás. Csak minden második
héten azok részére, akik már elvégezték a 6. elemet, és délelőtt
jártak ismétlőbe, ez egyébként kötelező volt. Itt 5.- és a 6. osztály
tananyagát ismételték. Az iskolai rendtartástól a tanító nem térhe-
tett el, csak abban az esetben, ha rendkívüli esemény történt, jár-
ványos betegség miatt, de azt is előzően az iskolaszék vezetőivel
megbeszélték. Az ilyen esetet a községben a kisbíró dobszó útján is
kihirdette, többször is.

Évtizedes gyakorlat volt, hogy az iskolában minden évben ka-
rácsonykor és husvétkor két hétig szünetelt a tanítás. Mindnyes
tanuló karácsonykor és husvétkor is tanulmányi értesítőt kapott,
1-5 osztályzattal. Évközben szigoruan osztályoztak, ha valaki 4-es
5-ös között állt, megbuktatták. Ha két tantárgyból bukott, akkor
pótvizsgázhatott, de ha már háromból, akkor osztályt kellett hogy
ismételjen, elég gyakori volt az osztályismétlés, különösen az első-
söknél.

Az elemi községi népiskola a megalakulástól kezdve folyamatosan működött, még csak ideiglenesen sem szünetelt. Nagy volt a körzete, s a környékbéli pusztáról, és majorokból, tanyákról, is ide jártak iskolába. Göllén és környékén számottevő cigánygyerek is volt. Házról-házra járó kéregető cigányok. 1945 előtt, sőt 1950-es években a cigánygyerekek nem is jártak iskolába. 1948 után már inkább lehetett hallani, hogy ők is járjanak iskolába. Annak idején volt olyan szemlélet, hogy a cigánygyerekek buták, nem tudnak megtanulni írni és olvasni. 1960-as években már kezdetét vette a cigánygyerekek iskolába járása.

A község főútján áll még most is a régi kis római katolikus templom. A község ^{ca} sík területére épült, a templom kis dombon áll, itt a gyerekek és a fiatalság gyakran környékén tartózkodik, beszélgetnek, társalognak. Télen a gyerekek itt csuszkálnak, az egyházat nagy tiszteletben tartják, így mondják az idősebbek még most is; Végh Jánosné, sz; Boda Mária, Tóbiás Jenőné, sz; Máncos Katalin, Jáger Józsefné sz; Gyarmati Ilona volt Gölle pusztai lakósok. A szomszédságban a két embermagasságú iskola. Nem kopott, nem vedlett, nem rogyadozik, mert minden évben megjavítják, és sárgára festik. Sárga és a fehér szint kedvelik itt az emberek, mert a legtöbb épület ilyen. Kérdeztem, hogy miért?; azt a választ kaptam, hogy az elődök is ezt a két szint szerették, és maradt még most is. A két alsótagozatos iskola egy épületben van. Tágas, sima az udvara, futkározhatnak a gyerekek, nem ütköznek sem fába, sem falba. A felsőtagozatos iskola a templomtól délre fekszik, a szomszédságában a község egykori volt Hangyaboltja, ahol mindennemű közszükségleti cikket az állampolgárok megtudtak vásárolni. Így mondták az emberek, hogy a varrótütől kezdve az ekevasig. Ilyen kellene most is mint valamikor, régen. Az iskolák tanterme 20 méter hosszú, 12 méter széles, 3 méter magas. Téglából és vályogból épültek. Mennyezetük stukatoros, padlózatuk deszka. Tetőzete zsindelyes, fatüzeléses vaskályhák vannak.

Szén és olajtüzelés még az 1960-as években is ismeretlen. Még mindig legolcsóbb a fatüzelés. Mondják a régi öregek - egészségesebb is, és nem életveszélyes.

A községben a 30-as és a 40-es években villany, ártézikut még nincsen, a hagyományos ázottkutak vannak. Petróleumos cilinderes lámpával világítottak. Ahogy kezdett besötétedni, az iskolában már nem tanítottak. Téli hónapokban délután 4 órakor véget ért a tanítás. Ha nem is volt villanyvilágítás, azért a községben nem rekedt meg a közművelődés, mert úgy a gyerekek, mint a felnőttek, téli estéken összegyűltek és tanultak egy-egy felvonásos népszínművet. Mindenkinek a szerepe le volt írva egy külön irkába, és otthon, iskolában olvashatta. Akinek egy-két elemije volt csak az gyengén tudott olvasni, mivel a folyamatos olvasás nem ment, akik jobban tudtak olvasni, azok mások helyett olvasták a szerepet, és hallás útján azok is megtanulták. Szerették az emberek egymást, tudtak pénz nélkül is szórakozni, nem arra törekedtek, hogy pénzt szedjenek be, hanem arra, hogy a szabadidejüket vidáman eltölthessék. Itt voltak a község és a pusztai legények és nagylányok is. Szinte restelték azt az emberek, ha valaki is kimaradt a műkedveltetésből, ill. a műkedvelőből. Sok fiatal itt jött rá arra, hogy amit gyermekkorában elmulasztott, és kimaradt a művelődésből, még lehetőség van arra, hogy bepótolja. Ezek után azt is lehetett tapasztalni, hogy többen esti tagozaton kijárták a hiányzó elemi iskolájukat. Ezek pótlására téli estéken került sor. A falusiak együtt szerepeltek a pusztaiakkal. A fiatalság igen csak jól megértette egymást. Télen a nagylányos házaknál jöttek össze 8-10-en, és ott szórakoztak; táncoltak, meséltek, zenéltek, tollat fosztottak, kukoricát morzsoltak, a legények és a nősemberek el-elmentek a borospincéhez és ott is mulattak. Hogy a községben szellemi fejlődés talpon állt, azt a tanítónak köszönhatték.

Szép, tágas iskola épületének ablakai utcára néztek, ha kicsik

is voltak, de nem voltak félszeműek. Az iskolaablakok üvegének alsó fiókjait fehérre festették be, azért, hogy a gyerekek a tanítás alatt ne tudjanak kinézni. Mert bizony, hogy nem volt mindig csendes az utca, a jószágok mentek, lovaskocsik és ökrös, tehenes szekerek kerekeli csikorogtak, nyekeregtek. Az emberek ha többször is találkoztak egy nap, akkor is hangosan köszöntötték egymást, és sokszor kiabáltak is egymásnak, mert az utca másik oldalán ment. Ez megszokás volt. Ha valaki a másiknak nem köszönt, azt megszólták, az volt a szokás, hogy a kisebb, fiatalabb köszönt előbb, ezt el is várták az emberek egymástól. Férfiak, a nőknek előre köszöntek, ez az illemhez tartozott. A falusi ember, aki minden nap jószággal bánik, az megszokta a hangos beszédet és így egymás között is hangosabban beszéltek, ezért nem is szólták meg egymást. Nem válogatták a szavukat, mint a vadkörtét, amikor érésben volt; - mondta Szalai József, aki most 65 éves tsz. tag. Római katolikus vallású, göllei lakós.

Iskolai élet;

Nem volt rossz levegő az iskolában, mert ha olyan volt az időjárás, akkor a felső ablakfiókokat a mindenkori iskolavigyzó kinyitotta a 10 perces szünetekben. A 10 perces szünetekben az alsórészes ablakokat szintén kinyitották a gyerekek. Előfordult, hogy éppen arra közlekedett valaki gyalog, s nekiment. Véletlen volt, és az miatt nem volt soha sem nézeteltérés.

Az iskolában külön kis helyiségben tartották a gyerekek a kézimunkájukat. Természetes haza is lehetett vinni. Az alsótagozatos osztályok szertárjában kazsa, kapa, ásó, vella, gereblye, fűrészbak, rá-más fűrész, hosszufűrész, virágos edények, állványok, asztalok, székek, teknő, vályu, kerekeskut, gémeskut, ágy, bölcső, ló. tehen, disznó, ezek inkább kukoricacsutából készültek, míg a másikkak fűzfából, és nyárfából, mert ezt a fajta fát könnyen lehet megmunkálni, zsebkéssel, amely minden fiugyereknek volt, kéznél is volt, mert a mellényzsebben tartották, őrizték. Szólás-mondás; - hogy "somogyi bicskások". Kézi-

munka során faragtak a gyerekek kardot, fejszét, baltát, kaszát is, de az már nagyobb ügyességet követelt. Kiváló kézimunkának számított, ha a gyerekek Székely-kaput faragtak, vagy templomot, haranglábat készítettek. Legtöbb gyerek tulipános ládát szeretett faragni, ugyancsak olyan székeket, melynek a háttámlája szivalaku volt. A lányok vartak, kötöttek, horgoltak, a 3-4 osztályosok már önállóan egyujjas, ötujjas kesztyűket, tutyikat, nyaksálakat kötöttek. Szinte olyan tanuló nem is volt, aki ne szeretett volna kézimunkázni.

A gyerekek az iskolában tanult, és gyakorolt kézimunkát továbbfejlesztették, mert otthon nagyobb méretben is megcsinálták. Kezdetben saját részükre, később már akkorára, hogy mindennapi használati tárgyak voltak, különösen a fakanalak, zsirkeverő kanál. Különösen szorgalommal készítettek a gyerekek háziállatoknak itatósvályukat. Viráglétrát kisebb nagyobb méreteken. A 10-12 éves gyerekek faragtak szánkót, és fapapucsot, a szánkó talpára bádogot, míg a papucsra drótot helyeztek, hogy jobban csusszék.

Az iskola felszereléséhez tartozott egy országos falitérkép, megyei és járási térkép, egy állótábla, számolótábla, egytől-százig, egy szekrény, amelyben a rajzlapok, könyvek, tanszerek, tintásüvegek, fehér, kék, sárga kréta, szivacs, palavessző, sok-sok rongydarabbal, amellyel a táblát törölték. Itt tartották a fenyítésre alkalmas vesszőket is, több is volt, vastagabb és vékonyabb, hogy ne törjön csontot. Pálcára nap mint nap szüksége volt a tanítónak, mert nemigen lehetett másképpen megfélekezni a tanulókat. Nem mindegyik gyerek tudta elviselni, hogy egész nap az iskolában legyen.

Az alsótagozatos osztályban egy tanteremben 75-80 tanuló ült. Rend és tisztaság uralkodott. A terem jobb és baloldalán a padsorok. Az első padsor a "szamárpád", akik rosszak és hanyag tanulók voltak. Ugy ültek a tanulók az iskolában, hogy pontosan meg lehetett állapítani, hogy ki hányadik tanuló, mert a legjobbak hátul

ültek, és a gyengébbek meg elől, szem előtt. Szégyen volt, ha valakit rossz tanulónak ismertek, és rossznak.

A fenytetésnek ilyen formái is voltak;

Fenyítésként előfordult, hogy óra alatt a tanulónak állnia kellett. A 10 perces szünetben nem mehetett ki az udvarra, a pálcával a tenyerébe ütöttek. Aki elkapta a tenyerét, azt ahol érte, ott kapta az ütést. Egy-két órával tovább maradt az iskolában. Az iskolai fegyelem kiterjedt az iskolából hazafelé tartó viselkedésére is. Ha a tanuló az utcán nem fogadott szót a vigyázónak, és azt a többiek is bizonyították, vagy olyan eset, hogy a felnőttekkel szemben szentelen volt, lopott, az már az iskolamester hatáskörébe tartozott. Itt már nem fapálcát használtak a fenytetésnél, hanem nádpálcát. Tenyerébe kapta az ütést, vagy a fenekére. Az is előfordult, hogy a szülők mentek be az iskolába, és kérték a tanítót, hogy fenytetse meg a gyereket, mert otthon nem fogad szót. Az alkalmazott fenytetések odáig nem fajultak, hogy a tanulónak az egészségére káros lett volna, a sérülés.

Az iskola téglából és vályogból épült. A tetőzete zsindelyes, amíg a falusi házaknak nagyobb része zsuptetős volt. Az udvar 250 négyszögöles, földes. Köröskörül 150 cm magas léccel, vagy dróttal kerítették be. Az iskola ázott kerekeskutja a kert és a gazdasági épület között helyezkedett el. Itt volt egy kis gyümölcsös, alma, szilva, és diófa. A kutból a vizet tizliteres bádogvederrel lehetett kihuzni. Kávája egy méter magas, csatorna vezette ki a kiöntött vizet. A csatornából folyóvizből a gyerekek szürcsölve ittak. Tizperces szünetekben, mikor ittak a gyerekek csöveskannából öntöttek zománcozott 3 decis pohárba. Voltak akik a kanna csövének nekihajoltak, és kortyolva ittak, de már is futottak játszani, vagy éppen a tanterembe, mert már a vigyázó ütötte az ekevasat, az jelezte, a szünetnek a végét. A nyári tanítási szünet alatt a kutból igen csak kevés vizet huztak ki, ezért mielőtt a tanítás megkezdődött, a községi tűzoltóság

a kutból az összes vizet kiszivattyuzta, és frissen oldott mészszel fertőtlenítették. A fertőtlenítést a vécéknél is megcsinálták, a régi hagyományos illemhely volt, még a vizöblítéses illemhelynek hire-hanva sem volt itt.

Az iskolához tartozott egy kis kert, a tanító részére, amelynek nagysága 150 négyszögöl volt. Ez is be volt kerítve. Legtöbbször úgy ásták fel a gyerekek, gazdasági óra alatt, lehetőleg ősszel, hogy a téli csapadék mélyebbre szivároгjon le, és a fagy porhanyósítsa a földet. A kertben dolgozó tanulóknak lehetőségük volt arra, hogy a gyakorlatban is megtanulják azt, hogy milyenek kell lennie egy jól megművelt talajnak. Megtanulták azt is, hogy a kertet két felé kell választani, középen legyen az út. Egyik felében a vizigényesebb, a másik felében a szárazságot tűrő növények kerültek. Külön egy kis részben a krumpli, kukorica, takarmányrépa, a másik részben meg a konyhakerti növények. Megtanulták a tanulók, hogyan kell ültetni, vetni, mikor kell sarabolni, kapálni, egyelni a mákot, répát, és mikor kell ritkítani a sárgarépát, zöldséget. Azt is megtanulták, hogy közvetlen eső után, ahogy a föld megszikkadt, lehetett kapálni. Még azt is megtanulták, hogy a növényeknek melyik részét támadja meg a kártevő. A 30-as és a 40-es években is volt szárazság, sőt még aszály is. És azt is megtanulták, hogy korán reggel, vagy késő este legjobb öntözni, nem kúti friss vízzel, hanem amelykint állt a napon, vagy esővízzel. Több gyerek szívesebben dolgozott a kertben, mint az iskolában ült volna a padban. Mondta is a tanítókisasszony; Jól van kisfiam, ha nem szeretsz tanulni, vagy más mesterséget tanulni, de szeretted a földet művelni, meg fogsz élni az életben, mert a földet művelő emberre mindig is szükség lesz az életben. Ezt gyakran mondotta a tanítókisasszony; " a föld csak akkor terem, ha azt megműveljük!" Ha az időjárás is kedvezett, a kertben, az egész évrevaló zöldségféle megtermett.

Az iskola fűtése fával vaskályhában történt. A fűtési idény

alatt az iskola takarítója reggel kihamuzott és begyújtott, utána már a tanulók raktak a tüzre, a mindenkori iskola vigyázó, minden nap másik tanuló. Az alsótagozatosokból a 3. és a 4. osztályosok.

Ez a munka különösebben nem okozott gondot, nehézséget, mert a falusi és a pusztai gyerekek szorgalmasan végezték, otthon is a családban raktak a tüzre. A vigyázónak nagy tekintélye volt, a tanító után ő az első, akitől a tanulók függtek, és ezért szót is fogadtak neki.

A tanító lakása; s a többi melléképület;

A tanító lakásától 50-60 méterre téglából épült a disznóól és a baromfiól, külön emésztőgödör, szeméttároló, ez deszkával volt bekerítve, hogy a tyukok szét ne szórják, és a szél ne fujja el. Az iskola udvara földes, egyenes, mint az asztalnak a lapja, és füvesített. Nem számított, hogy ha a gyerekek kitaposták. A kerítés mellett 4-5 méteres almafák álltak. Ennek nevelő hatása is volt, a gyerekek vigyáztak rá, hogy meg ne rongálódjanak.

A tanító lakása közvetlen az iskolánál volt, egy udvarban, külön bejárattal. Két szoba, egy konyha, egy éléskamra, előszoba, veranda, s fürdőszoba, amelyben fatüzelésű kályhával melegítették a vizet. Az egész tanítói lakás alapterülete loo négyzetméter. Ez szolgálati lakása volt. A lakás használatáért nem kellett fizetni. A lakás javítását a község vezetősége végeztette. A festési költségeket a tanítónak kellett viselni. A 30-as és a 40-es években itt még nincsen villany, sem vezetékes ivóvíz.

Tanulók élelmezése;

A falusi gyerekek otthon megreggeliztek, tízórait hoztak magukkal, tejet, vaját, túrót, almát, vagy zsiroskenyeret. Ebédelni hazamentek. Uzsonna nem volt, mert délután 4 órakor véget ért a tanítás. A pusztai gyerekek hideg élelmet vittek magukkal. Legtöbbször zsiroskenyeret, túrót, lekvárt, a téli hónapokban egy-két falat disznóhúst,

kolbászt, szalonnát, sonkát. Főételt csak este ettek otthon. Friss gyümölcsöt nem, csak esetleg akkor, ha falusi gyerekektől kaptak egy-két harapást. Jó szívűek voltak a falusi gyerekek, mert a pusztaiaknak egy-egy szem diót, almát, szilvát adtak. Az is megtörtént, hogy valamelyik falusi gyerek délben magukhoz meghívta valamelyik pusztai cselédgyereket ebédre.

Figyelemreméltó kapcsolat volt a gyerekek között, mert legtöbb falusi szülő és pusztai gyerekek érdekében személyes kapcsolatot tartottak, pontosan tudták a szülők, hogy melyik gyerek kivel tart pajtási kapcsolatot. Ez a kapcsolat tartós volt, mert a nyári szünetben is összejöttek a gyerekek és a szülők. Kéz kezet mos alapon. Falusiak adtak gyümölcsöt a pusztaiaknak, azok meg elmentek kapálni, szálastakarmányt gyűjteni. Legtöbbször együtt is játszottak. Megnyugtató volt a felnőttek részéről, mert tudták azt, hogy a gyerekek hol vannak, és mit is csinálnak. Az megtörtént, hogy az esti harangszó után azonnal nem mentek haza, tudták a szülők, hogy hol kell őket keresni. A későre maradás azért nem maradt pirongatás nélkül. Erről a kapcsolatról mindenkor tudott a tanító is. Csak akkor avatkoztak be a felnőttek, ha azt látták, hogy káros a két gyereknek a kapcsolata, mert olyan is megtörtént, habár igen csak ritkán. E kapcsolat fiuk a fiukkal, és a lányok meg a lányokkal. Erkölcstelen kapcsolatról nem lehetett hallani. Gyerekek úgy viselkedtek, ahogy azt a szülői háznál látták. A gyerekek magatartásán jól lehetett megfigyelni, a család erkölcsi és anyagi helyzetét, ez megmutatkozott a napi viselkedésükben, különösen a ruházkodáson. Az iskola képéhez tartozott, hogy tisztán mentek a gyerekek az iskolába. Foltos lábbeli-ruha az volt, de piszkos az nem. Nagy hajviselet nem volt megengedve a fiuknál, csak a lányoknál, azokat meg gyakran ellenőrizték, hogy nincsen-e fejtetű, ha véletlenül volt, sörte, azonnal intézkedtek, petróleumos kezelést alkalmaztak.

Gölle község településszerkezete;

A földrajzi - gazdasági viszonyok hatottak az iskolai oktatásra is. A községben és a hozzá tartozó pusztákon növénytermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkoztak, ez biztosította a lakosság megélhetőségét. Ha jó volt a gazdasági év, akkor a falusiak és a pusztaiak nem szorultak arra, hogy máshonnan vásároljanak gabonát, takarmányt, élelelemmel ellátták magukat. A községben volt hentes- és mészáros, hangyabolt, és még ezenkívül másik három kisebb fűszerbolt. Kovács, bognár, borbély, lakatos, szabó, cipész, csizmadia, akik ujat is készítettek, és a használt lábbeliket és ruhákat megjavították, alakították. A községben piac nem volt, piacra Kaposvárra, vagy Dombóvárra mentek. Pékség nem volt, mindenki otthon sütött kenyeret. A hentesnél csak esetleg szombaton volt friss hus, a lakosság baromfi és nyulhúst fogyasztott, meg a disznóhúst, mert arra még a legszegényebb család is igyekezett, hogy legalább egy hizót vágjon. Annak idején a fehér gyapjasszörű zsirtartó mangalica disznó volt elterjedve. Ezt a fajtát a szegényember disznójának is mondták, mert több volt a zsirja, mint a husa.

Amikor a falu kövesutat kapott, mindjárt megélénkült az élet, ez pedig a 60-as években volt. Kezdet az élet lüktetni. A gazdálkodók a terményeiket, amelyet nem tudtak felélni, piacra vitték, a parasztok is áttértek a belterjesebb gazdálkodásra. A tanítók is gyakrabban utaztak a városba, könyveket, ismeretterjesztő folyóiratokat, iskolai segédeszközöket vásároltak. Szinte ugrásszerűen fellendült a sport, a fociljáték, atlétikai, a mozgáskulturára igen alkalmas hely volt a gondozott vásártér. Kirándulásokat szerveztek a környékbéli és a távlati, kevésbé ismert helyekre. Például; elmentek Alsó-Felsőheténybe, a török időből visszamaradt várat nézték meg a tanulók, de a felnőttek is. 1945 után már az is előfordult, hogy az iskolásgyerekek gyalog és lovaskocsival elmentek Attala-Csona vasútállomásra, ott vonatra ültek, és Kaposvárra, Dombóvárra utaztak és meglátogatták a fontosabb épületeket, moziba és színházba

mentek. Elutaztak egy-egy fotballmérkőzésre is, a szomszéd községbe lovaskocsival. Sportfelszerelésre a pénzt a község előljárósága adta. A jobban sikerült gazdasági évben arra is lehetőségük adódott, hogy az ásványkutak helyett artézikutat létesítettek. Több olyan gyerek is volt, akik 6 elemi iskola elvégzése után 7. és 8. osztályt is elvégeztek, s elmentek iparba dolgozni, vasutra, kereskedelembé, a jobb módú szülők a gyerekeiket középiskolába járatták, Dombóváron, és Kaposváron.

Itt a községben 1945 előtt is volt már olvasóköri, melyet a tanítók vezettek. Inkább a történelmi regényeket, a mesekönyveket szerették olvasni az emberek. Egy kalap alatt megszervezték az ezüst és aranykalászos gazdatanfolyamot, amely decemberben kezdődött, és tartott február végéig. A tanfolyam minden héten kétszer volt megtartva, szerdán és szombaton este, mindenkor előadót a járási székhelyről küldték ki. A tanfolyamon jelen voltak a fiatalok, és az idősebb korosztály is. Ugy az olvasóköri, mint a gazdatanfolyam az iskolában volt megtartva.

Szokás lett, hogy amikor az emberek elmentek a városokba, vagy a forgalmasabb történelmi helyekre, akkor egy-egy emléktárgyat vittek haza; követ, széndarabot, folyamkavicsot, azt a gyerekeknek átadták. A felnőttek a gyerekeknek elmondták, hogy hol mit is láttak, és biztatták arra, hogy menjenek ők is el. A gyerekek a tárgyakat bevitték az iskolába, és ott elhelyezték a szertárba. A tanító és a gyerekek szemléltetőeszközként használták. Wilaszk Ferenc körorvos rendszeresen járt vadászni és mások is, fácánt, foglyot, vércsét, bagolyt, kitömették és azt is az iskolának a szertárába helyezték el.

Ha lassan is, de azért a tanítók életében is pozitív irányú változás következett be. Ha hivatalos ügyben eljárta, azért pénzt, terményt kapott. Mivel a községben és a pusztákon kevés iskolavégzett ember volt, így aztán a tanítóhoz fordultak, hogy legyen segítségükre. Az emberek becsülték a tanítót, nem mentek el mellette, úgy hogy ne

köszönjenek. Tekintélye volt a tanítónak, nagyobb mint bármelyik községi vezetőnek. Ezt egyébként a község vezetői is tudták, és irigykedtek rá.

Hagyományaink tiszteletben tartásáról az iskola tantestülete nem feledkezett meg. Minden évben március 15-én nemzeti ünnepünket megtartották, nemzetiszínű szalagot tűztek ki, tanítási szünet a faluban egész napos ünnep volt, a pusztán délelőtt munkaszünet. Október 6-án tizenhárom aradi vértanura emlékeztünk.

Madarak és a fák napját május harmadik szerdáján tartották. Kivitték bennünket lovaskocsival a távolabbi erdőbe. A lovakat, kocsikat virágokkal a fák zöld lombjaival diszítettük fel. Egész nap a tavaszt, a kikeletet a megújuló természetet köszöntöttük dallal és versmondással. Ott volt minden gyerek, szegény-gazdag. Tanító megengedte, hogy szabadon bebarangolhattuk az erdőt. Felejthetetlen szép emlék ez még most is. Mi kirándulók gondoltunk az otthonmaradottakra is. A kisterstvéreknek bábcsikót, lovat, mézeskalácsot vásároltunk. Mivel nem volt pénztárcánk, zsebkendőnk csücskébe kötöttük a pénzünket. Mi szegényebb sorsu pusztai gyerekek pogácsát vittünk, és pár fillért. A vidámságunkat nekünk pusztai gyerekeknek az keserítette meg, amikor láttuk, hogy a gazdagoknak jóval több pénzük volt, azt vásároltak a sátorban, amit csak szemük-szájuk megkívánt. Ez még ma is még keserű emlék.

Az iskola történetéhez tartozik még az is, hogy Göllén a 30-as és a 40-es években a legtöbb családban csak egy gyerek volt, míg a pusztán 5-6. A két alsótagozatos iskolában 150-160 gyerek volt, és a felsőtagozatban 40 körül. Ez azért volt így, mert legtöbb pusztai cselédgyerek csak két-három elemet tudott kijárni. Nem azért, mert nem tudtak, és nem szerettek tanulni, hanem a szociális helyzetük nem tette lehetővé, több cseléd család évente másik pusztára költözött, kimaradt az iskolából. Meg amikor a gyerek már 10-12 éves volt, nap-számba járt, vagy félkonvenciósnek kellett lennie. Szomorú, de sajnos

igy volt.

Tanító jelen volt állandóan a közeletben; nyáron a földesuri birtokon a gabonacsépléskor mázsálást, könyvelést végezte. Ezt én azért is tudom, mert a masinázóknak egész nap 10 literes bádoggannában fejen-kézben cipeltem a vizet. Sok kisgyerek itt volt, mert nézték a cséplőgép -munkásokat. A tanító még itt is nevelte a gyerekeket, biztatta a gyerekeket, hogy a lemért gabonát tételesen adják össze. Itt több olyan gyereket látott, és ismert meg, akik nem jártak iskolába, és megtudta, hogy kinek a gyermeke, beiskoláztatta.

Az iskolai vonatkozású iratokat, dokumentumokat, nem tudtam begyűjteni, mert ahogy a lakók elmondták a II. világháború alatt megsemmisültek. Még a régi iskolai bizonyítványunk sem maradt meg. Ugy vélem, hogy ezekkel az adatokkal is a régi oktatás-nevelés elméleti és gyakorlati módszereiből, ha nem is sokat, de azért némi képet tudtam nyújtani.

Az elemi iskolában tanultak maradandó emberi értékek még most is. Tudom szeretni a szülőföldemet, még akkor is, ha sok keserűséget kaptam a pusztán. A kizsákmányoltak között éltem. Mi idősebbek a falusi néptanítókra úgy emlékezünk, hogy barátaink voltak, a tanítót becsületes, igazmondónak ismertük. Ők álltak hozzánk közel, a szüleink után. Tudtak nevelni, tanítani. Végezték a falukban a sokrétű ismeretterjesztő, kulturális munkát. Ők szervezték az ezüst és aranykalászos gazdatanfolyamokat, olvasókört, szindarabokat tanítottak, a férfiak levanteoktatók voltak. A tanítókisasszonyok a Vöröskeresztes mozgalomban vezető szerepet töltöttek be. Különösen a karácsonyi ünnepekörökkel kapcsolatosan végezték a nevelő munkájukat. Gyónást, áldozást, betlehemes játékokat, szegényeknek karácsonyi ajándék adást. Figyelemmel a szegénysorsúakra ruhát, lábbelít gyűjtöttek a vöröskeresztes szervezetek útján.

A néptanítók felfigyeltek a szorgalmas, tehetséges gyerekekre és azt jelentették a tanfelügyelőnek, az iskolaszék vezetőségének.

Ezt is megtudhatjuk, hogy a falusi tanítót a helybéli értelmiség a pap, orvos, intéző, gazdatiszt, pusztai uraságok nem fogadták be. A népek a lakodalomba meghívták. De az urak a vadászatra, ők által tartott dáridókra nem. A tanító arra jó volt, hogy ha az urak nem tudtak valamit leírni, akkor ővele iratták meg. A tanítónak alázkodni kellett az iskolaszék tagjai előtt, mert őt évenként újraválasztásra került sor. Az állampolgároknak az a véleményük, hogy az oktatók- nevelők 1945 előtt, de utána sem kapják meg azt az anyagi és erkölcsi elismerést, amelyet megérdemelnek. Sok faluból, nagypusztákról elmentek a tanítók, utána megszűnt az iskola is. Máshova járnak a gyerekek iskolába, nem kötődnek a szűkebb hazájukhoz, a szülőföldhöz, nem ismerik a falujukat, eljárnak máshova, külföldre, ott próbálják jobban érezni magukat - így mondják az állampolgárok.

Az adatközlők azt is elmondták, hogy baj van a hazaszeretettel, osztályöntudatukkal, nem vagyunk egységesek, csak szavakban. Hiányos a műveltségünk, máshol keressük a boldogságunkat, nem otthon. Kötelességünk csak formális, ha megfizetik akkor elvégezzük, ha nem, akkor igen csak keveset teszünk a lakhelyünk érdekében. Hiányos a kötődésünk a családhoz, nincsen igazi testvéri, rokoni szeretet, úgy mint régen volt. ¹Örténelmi tudatunk is hiányos, nem ismerjük eléggé a korunkban végbement változásokat. Magyarságtudatunkkal is igencsak hadilábon állunk. Nem ennek a nemzedéknek a hibája csak!

Pécs, 1990. június 12.

Üdvözlettel;

Jéli József
Jéli József

Pécs, Magyarürögi u.118.

Önkéntes honismereti és
nyelvjárási gyűjtő